

Türkmen Türkçesinde Tamamen İzafi Zamanlar

Şahru Pilten*

Özet: Çağdaş dil bilimciler zamanları mutlak ve izafi zamanlar olmak üzere ikiye ayırmışlardır. İzafi zamanların mutlak zamanlardan farkı gönderim noktasının seçimi ile ilgilidir. Mutlak zamanlar gönderim noktası olarak her zaman konuşma anı olan şimdiki zamanı alırlarken, izafi zamanlar gönderim noktası olarak şimdiki zamanı kullanmaz. Tamamen izafi zamanlar, yan cümlelerde bulunur; gönderim noktası olarak konuşma anını değil, ana fiilin çekimlenmiş olduğu fiil zamanını esas alır.

Bu çalışmada, Bernard Comrie'nin ileri sürmüş olduğu teoriler temel alınarak Türkmen Türkçesinde tamamen izafi zamanların sınıflandırılması, oluşumları ve kullanımları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkmen Türkçesi, zaman, gramer zamanı, mutlak zamanlar, tamamen izafi zamanlar, gösterici merkez

The Purely Relative Tenses in Turkmen Turkish

Abstract: The modern linguists are separate tenses into two group as absolute and relative tenses. The difference of the relative tenses from the absolute tenses is about the choice of the reference point. While the absolute tenses always use present tense as referense point, the relative tenses don't use the time of the speech for this aim. Purely relative tenses use the tense of that main verb as referense point.

In this study, the classification, formation and the usage of the purely relative tenses has been examined base on the theories of Bernard Comrie.

Key words: Turkmen Turkish, time, tenses, absolute tenses, purely relative tenses, deictic centre

---

* Dr., Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Sıhhiye/ANKARA. sahrupilten@hotmail.com

1. Giriş

1.1 Mutlak ve İzafi Zamanlar

Zaman nereden başlayıp nerede sona erdiğini bilemediğimiz bir çizgi olarak ele alındığında, zaman ifadelerinin kesin bir noktaya yerleştirilmesi olanaksız olacaktır. Bu düşünce doğrultusunda durumlar, zamanda bir takım referans noktalarını esas alarak yerleştirilirler. Dil bilimciler tarafından hareketin yerleştirilmesinde esas olarak alınan zaman **gösterici merkez** (deictic centre) olarak adlandırılmıştır (Comrie 1985: 14).

Bugünkü dil bilim teorileri, gönderimin **gösterici merkezli** (deictic) ve **gösterici merkezli** (nondeictic) yapısı arasındaki ayrımı yapmış ve **gramer zamanını**, gönderimin gösterici merkezli bir yapısı olarak “Gramer zamanı, tarif edilen zamanın durumu ile geçici sıfır noktası arasındaki ilişkiyi dil bilgisi kurallarına göre ortaya koyar.” şeklinde tanımlamıştır (Lyons 1977: 687). Çoğu dil, uzaklığın derecelendirilmesinde zaman sistemleri için genel gösterici merkez adıyla **gönderim noktası** (reference point) olarak şimdiki anı yani konuşma anını alır. Şimdiki anı gösterici merkez olarak almak, dil bilimsel olarak en temel zamanları, geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanı, meydana getirir. Bunlara **mutlak zaman** (absolute tense) denir. Zaman ilişkileri, var olduğu farzedilen, soldan sağa doğru hareket eden bir zaman çizgisi üzerindeki üç esas nokta ile gösterilir (Reichenbach 1947: 290; Sauer 1984: 35; Comrie 1985: 36; Binnick 1991: 342; Declerck 1989: 13; Fleishman 1990: 14):

K(onuşma) = Konuşmacının konuşmasını gerçekleştirdiği an.

G(önderim) = Belirtilen durumun yerleştirildiği geçici gönderim noktası veya dönemi. Mutlak zaman ilişkilerinde, G ile K aynı ana rastlamalıdır. İzafi zaman ilişkilerinde ise G'nin işlevleri K'nin kendisini geçici yerleşme veya durumları belirtme için atadığı, bir tür temsilcisidir.

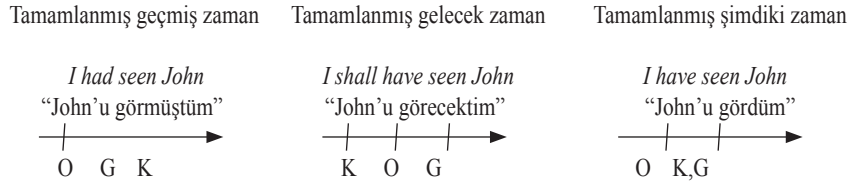
O(lay) = Zaman çizgisindeki yerleştirilmesi G ve K arasındaki ilişkiye bağlı olarak hesaplanan, belirtilen durum veya olay.

1.2 İzafi Zamanlar

Şimdiki zaman gönderim noktası olarak alındığında çoğu dillerde yapılan temel gramer zamanı ayrımları; geleneksel olarak “geçmiş zaman”, “gelecek zaman” ve “şimdiki zaman” arasında, yakın dönemde ise “geçmiş zaman” ile “geçmiş olmayan” veya daha ender olarak “gelecek zaman” ve “gelecek olmayan” zaman arasında yapılmıştır (bk. Ultan 1972; Traugott 1974, 1978; Lyons 1977). Fakat bu çalışmalarda gönderim noktasının, konuşmacının şimdiki anıyla aynı ana denk denk gelmeyen, dolayısıyla gönderim noktası olarak şimdiki zamanı değil de, bağlamda belirtilen başka bir hareketi esas alan gramer zamanları ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir.

Modern gramer çalışmalarının ilk öncüsü olan Jespersen (1924),

bütün gramer zamanlarını tek bir çizgi üstüne toplamış ve **izafi zamanları** (relative tense) ana cümlelerde bulunan ‘normal’ fiil zamanı kullanımlarının özel bir durumu olarak göstermeye zorlamıştır (Binnick 1991: 65). Jespersen (1924)’in mutlak zamanlar konusundaki çalışmasının eksikliğini göz önüne alan Reichenbach (1947), izafi zamanlar üzerine yaptığı çalışmada, Jespersen (1961) ve Madvig (1887)’in aksine fiil zamanlarını, zamanda birer nokta olarak belirtmiştir. Reichenbach (1947)’a göre mutlak zamanlar ve izafi zamanlar arasındaki fark G’nin K ile uygun olup olmamasıdır. Ona göre izafi zamanlar G ve K ilişkisiyle birlikte bulunmalıdır. Bu görüşten hareketle Reichenbach, izafi zamanları aşağıdaki şekilde göstermiştir (Binnick 1991: 112):

Şekil I. İzafi zamanların sunumu

Kaynak: Binnick (1991: 111)

İzafi zamanlar üzerinde farklı bir çalışmayı ise Huddleston (1970) yapmıştır. Ona göre sentaktik çözümün anahtarı bütün fiil zamanlarını izafi olarak ele almaktır, çünkü bütün fiil zamanları olmasa bile çoğu izafidir (Huddleston 1970:790). Smith (1981: 46) de bu fikri benimseyerek, aşağıdaki ifadelerle yönlendirme eksenini teorisini ortaya koyar ve bu teoriden hareketle bütün fiil biçimlerini izafi fiil zamanı olarak analiz eder:

Bir fiil zamanı, zamanda bir süreç içerisinde “yerleşmez”, zamanda bir süreci bir gönderim noktasına bağlı olarak “düzenler”, bu düzene **yönlendirme eksenini** (orientation axle) denir. Bazı durumlarda “bu eksen, ifadenin durumudur; bu durumda fiil zamanı açıkça bir gösterici merkezli kategoridir”. Yönlendirme eksenini “daha yüksek bir cümlede ifade edilen bir sürece gönderim olmak üzere yerleştirilmiş olabilir; bu gibi durumlarda fiil zamanı gösterici merkezli olmayacaktır.”

Comrie (1985: 56), mutlak zamanlarla, izafi zamanlar arasındaki farkı “Mutlak zamanlarda, olayın zamanda yerleşiminin gönderim noktası şimdiki zamandır. İzafî zamanlarda ise olayın zamanda yerleşiminin gönderim noktası, bağlam tarafından verilmiştir. Gönderim noktası, kesin olarak şimdiki zaman olmayabilir.” şeklinde belirtir.

Binnick (1991:438), Kurolowicz (1973:115)’in izafi zamanlar arasındaki

farklılığın esas olarak izafi geçmiş zaman ile izafi şimdiki zaman arasında yapıldığı görüşünü benimseyerek tamamlanmış fiil zamanlarının izafi geçmiş zaman kullanımlarının, tamamen bağlama dayalı olduğunu söyler. Ona göre, basit anlamıyla izafi zamanlar, ne tamamlanmış fiil zamanlarının normal kullanımlarıdır, ne de Comrie örneğindeki gibi özel tanımlar gerektirir. İzafi zaman, Kurołowicz'in şart koştuğu gibi fiil biçimlerinin ikinci veya üçüncü kullanımlarının sayısının açıklamasını da gerektirmez.

Bu çalışmada Comrie (1985)'nin mutlak ve izafi zamanlar arasında yapmış olduğu sınıflandırma esas alınmıştır.

1.2.1 Tamamen İzafi Zamanlar

Comrie, fiil zamanları üzerine yapmış olduğu öncü çalışmasında, izafi zamanları diğer dil bilimcilerden farklı olarak **tamamen izafi zamanlar** (purely relative tenses) ve **mutlak-izafi zamanlar** (absolute-relative tense) olmak üzere iki bölüme ayırır. Bu ayrımı gönderim noktaları arasındaki farklılıklara dayandırır. Tamamen izafi zamanlar bölümünde, izafi cümlelerde kullanılan **sıfat-fiilleri** inceler (Comrie 1985: 57). Ona göre şimdiki zaman sıfat-fiilleri şimdiki zaman, geçmiş zaman sıfat-fiilleri geçmiş zaman, gelecek zaman sıfat-fiilleri ise gelecek zaman gönderimini ifade eder (Comrie 1985: 60).

Tamamen izafi zaman örneklerini incelediğimizde, izafi fiil zamanlarının, bağlamdan türemiş bir anlam olmadığını, daha çok, biçimin anlamının bir parçası olduğunu göreceğimizi ileri süren Comrie (1986: 61) bu görüşe uymayan tek alanın **hikâyeci anlatım** (narrative) olduğunu belirtir. Anlatımda, olayların birbirinin ardı sıra devam ettiğini, yan cümlelerin kronolojik sırayı takip ettiğini dolayısıyla bu sıranın, kullanılan fiil biçiminin anlamından değil, anlatımın özelliğinden kaynaklanmakta olduğunu ifade eder. Ona göre anlatımın bu özelliği, anlatım bağlamında sıkça kullanılan şimdiki zaman sıfat-fiilini, en yakın geçmiş zaman gönderimlerinden ayırmak için kullanılabilir. Görüşünü desteklemek için *crossing the street, I entered the supermarket* "Sokaktan geçerken, süpermarkete girdim" cümlesini örnek verir. Burada önce geçme, daha sonra girme eyleminin yapıldığını, ikisinin arasında boşluk olmadığını ifade eder. Burada hikâyeci anlatımın en önemli özelliği olan sıra, bize zamanda hareket eden bir gönderim noktası sağlamaktadır. Sonraki fiilin gönderim noktası, kendisinden önceki fiil tarafından verilmiştir (Comrie 1985: 61).

2. Türkmen Türkçesinde Tamamen İzafi Zamanlar

Çekimli fiil biçimleri, mutlak zaman gönderimlerine sahipken, çekimsiz fiil biçimleri tamamen izafi zaman gönderimlidir. Türkmen Türkçesinde tamamen izafi zaman gönderimleri sıfat-fiil ekleri ile elde edilir. Sıfat-fiiller sayı

ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekilleridir (Korkmaz 1992:132). Sıfat-fiiller, geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanda olan bir olayı gösteren, fakat cümlenin sonunda bulunmayan (non-final) fiiller olarak da tanımlanabilirler.

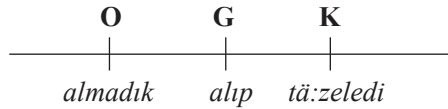
Türkmen Türkçesinde sıfat-fiiller için “*ortak işlik*” terimi kullanılır. Söyegov (2000: 383) “ortak işliklerin esası ayrıntılığı onların belli bir zamanı anlatması ve ayıklayan sözüne ısınma yolu bilen bağlanıp, ayırıcı fonksiyonunda gelip bilmegidir.” sözleriyle Türkmen Türkçesinde sıfat-fiillerin esas özelliğinin belli bir zamanı anlatması ve ikincil cümleleri birbirine bağlayan, belirleyici fonksiyonunda kullanılması” olduğunu belirtir. Türkmen Türkçesinde üç ana sıfat-fiil şekli vardır. Bunların temel farklılıkları belirtmekte oldukları zamanlardır.

2. 1 Tamamen İzafi Geçmiş Zaman

2.1.1 -*dık/-dik* eki

Türkmen Türkçesinde tamamen izafi geçmiş zaman, -*dık/-dik* sıfat-fiil eki ile elde edilir. Bu biçim 18.yy ile 20.yy arasındaki “klasik” Türkmen Türkçesi yazı dilinde, yaygın olarak kullanılmıştır. Günümüz standart dilinde ise, daha az kullanılmaktadır. Kullanımı, daha çok geçmişle ilgili hikâyelerle, eski kuşağın konuşmalarıyla veya bir takım kelime öbekleriyle sınırlandırılmaktadır. Türkmen Türkçesinde bu izafi zaman için, *ortak işliğin öten zamanı* terimi kullanılmıştır (Söyegov 2000: 384). Türkiye Türkçesinde de bu ek -*dık/-dik* şeklindedir.

Tamamen izafi geçmiş zaman, vasfı olduğu şahıs, nesne ve kavramlarla ilgili olan hareketin ve tarzın, ondan önceki bir geçmişte tamamlanmış ve bitmiş olduğunu ifade eder. *A:nnağül ä:riniň almadık yer-suvunu ö:zi alıp, durmuşunu birkemsiz tä:zeledi.* (H 35) “Annagül eşinin almadığı yeri suyu kendi alıp, hayatını eksiksiz yeniledi.” cümlesinde *almadık* sıfat-fiili geçmişte sona ermiş bir olayı anlatmaktadır.¹ Cümlenin ana fiili *tä:zeledi* de geçmiş zaman gönderim merkezli olmakla birlikte, *almadık* sıfat-fiili ile aynı gönderim merkezine bağlı değildir. *almadık* sıfat-fiili *tä:zeledi* ana fiilinden daha önce olmuş bir hareketi ifade etmektedir, bu yüzden zaman çizgisinde *tä:zeledi* fiilinin soluna yerleştirilir. Aşağıda bu cümle zaman çizgisi üzerinde gösterilmiştir:

Şekil II. Tamamen izafi geçmiş zaman

¹ Çalışmada yer alan örnekler A. Durdiyev (1985)'in *Han Küyli* isimli eserinden alınmıştır.

Aşağıda izafi geçmiş zamana örnekler verilmiştir:

Men a:ç ölerin veli:, bu sadagası gıtdiklerimij rıskını kesip bilmen - diydi. (H 34) “Ben aç ölürüm fakat, bu kurban olduklarımın rızkını kesemem - dedi.”

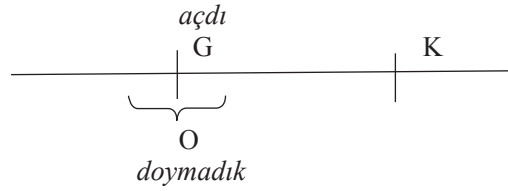
Zarpçı kolho:zçı, pagta: yığıcı aya:l-gı:zlar omı gucak açıp garşı alıp, elleriniñ yetişdiklerinden yapışıp, sogrup-sogrup alıp, haltalarına dıkya:rlar. (H 40) Kuvvetli, çiftçi, pamuk toplayıcı kadınlar kızlar ona kucak açarak karşılayıp, ellerinin yetiştiklerine yapışıp, söküp söküp alıp, çuvallarına tıkıyorlar.”

Sizij el degmedik pagta:ñız köpmi? (H 42) “Sizin dokunmadığınızı pamuğunuz çok mu?”

Bu gı:zlar şeyle payhaslı, edepli, agras, ene-ata:sınıñ berdik terbiyesinde bolup, a:dam yüzüne kirpiklerini galdırıp seretmegi uslı:p bilmezdiler. (H 59) “Bu kızlar, öyle akıllı, edepli, ağır başlı, anne babasının verdiği terbiyesine sahip, kimsenin yüzüne kirpiklerini kaldırıp bakmayı uygun görmezlerdi.”

Şu:ra Hökümeti ömrüñde görmedik za:tlarıñı çıkarya:r. (H 120) “Şura hükümeti ömründe görmediğin şeyleri yapıyor.”

-dik/-dik eki ender olarak izafi şimdiki zaman görevinde de kullanılır: *Ba:ba a:ga tirsegine ga:lıp, u:kudan doymadık gözlerini yalpa açdı.* (H 89) “Baba Ağa dirseklerine dayanıp, uykuya doymayan gözlerini birden açtı.” örneğinde *-dik/-dik* eki, cümlenin ana fiilinin belirttiği zamanda devam etmekte olan bir hareketi belirtmek için kullanılmıştır. Dolayısıyla bu ifadede tamamen izafi şimdiki zamana değişim söz konusudur. Bu durumu aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

Şekil III. Tamamen izafi geçmiş zamanın tamamen izafi şimdiki zamana değişimi

2.1.2 -mış/-miş eki

Türkiye Türkçesinde *-dik/-dik* ekinin yanı sıra geçmiş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılan *-mış/-miş*, Türkmen Türkçesinde arkaik bir ek hâline gelmiştir. Clark (1998: 341), Türkmen klasik edebiyatında *-mış/-miş* ekinin bir taraftan geçmiş zamanı, öbür taraftan da sıfat-fiil yapmakta kullanıldığını, ancak bugünkü Türkmen edebî dilinde *-mış/-miş* ekinin fonksiyonlarını yitirip, değişik

Aşağıda *-yan/-yän* ekinin temel işlevine örnekler verilmiştir:

Ayt-ayt, şu yaşayan dünyäni ayt. (H 35) “Söyle söyle, şu yaşadığın dünyanı söyle.”

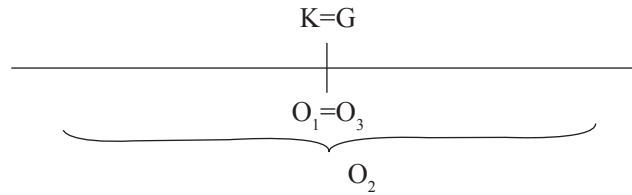
Onda siziñ pagta: yıgya:n a:damlarınız azdır-da?! (H 42) “O zaman, sizin pamuk yığan adamlarınız azdır da?!”

Ol barya:nlarıñ keypleri köp, ruhları şa:t, aydım aydıñıp, bi:ri-birlerine degşip, gülşüp barya:rlar. (H 163) “O gidenler çok keyifli, ruhları mutlu, türkü söyleyip, birbirine takılıp, gülüşüp gidiyorlar.”

Onda yene bi:ri: – Bize ö:z tovugını oñarmaya:n ho:raz gerek dä:l - diyip güldi. (H 320) “O sırada yine biri: – Bize kendi tavuğunu düzeltmeyen horoz lâzım değil - diye güldü.”

Soñabaka ecesiniñ aydya:n sözleri A:nnagula edil gara yere diyilyä:n ya:lı boldı. (H 386) “Daha sonra annesinin dedikleri Annagulu’ya, kara toprağa deniliyor gibi oldu.”

-ya:n/-yä:n ekinin bir işlevi de geçmişten beri tekrarlanarak gelmiş bir sıklık/alışkanlık hareketini anlatmaktır. *-ya:n/-yä:n* ekinin bu iki fonksiyonunu şu örnekle karşılaştırabiliriz: *İlayta-da köçe ugurlarında barya:n, ulı vuzlarda okaya:n studentler elleri egremçe tayaklı, ayaklarında burnı uzı:n kövüşler, boyunlarında medeniyet esgileri, gözleri ä:ynekli, goltukları do:lı kita:p bolup, bir-birleri bilen gürrüñ edişip, mekdeplerine barya:rlar.* (H 17) “Hele de sokak kenarlarında yüksek okul öğrencileri, yılan kavi değnekli, ayaklarında burnu uzun ayakkabılar, boyunlarında kıravatları, gözleri gözlüklü, kolları kitap dolu, birbirleri ile konuşup okula gidiyorlar.” cümlesinde üç olay bulunmaktadır: $O_1 = barya:n$, $O_2 = okaya:n$, $O_3 = barya:rlar$. *barya:n* sıfat-filindeki *-ya:n* eki ana fiilin gösterdiği zamanda devam eden bir hareketi anlatmaktadır. Gitme eylemi sadece o an için geçerlidir. Fakat, *okaya:n* sıfat-fiili ana fiilin gösterdiği zamandan önce başlamış ve daha sonra da devam eden bir süreci anlatmaktadır. Bu cümleyi aşağıdaki şekil ile gösterebiliriz:

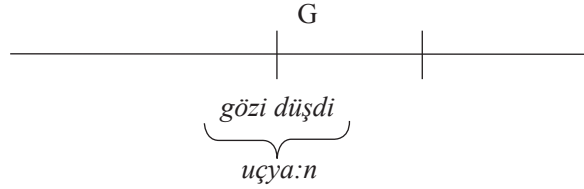

Şekil V. Tamamen izafi şimdiki zamanın durum kullanımı ile alışkanlık/sıklık kullanımının karşılaştırılması

Yene öyüne ugrabercek boldı veli:n, aeropla:nlarıñ gonup-uçya:n yerlerine gözi düşdi. (H 18) “Yine evine gidecek oldu, fakat uçakların konup

uçtuğu yerlere, gözü takıldı.” örneğinde *uçya:n* sıfat-fiili sadece konuşma anı için geçerli değildir. Uçaklar oraya geçmişten bugüne belirli aralıklarla konmaya devam etmektedirler ve muhtemelen de konmaya devam edeceklerdir.

Şekil VI. Tamamen izafi şimdiki zamanın alışkanlık/sıklık kullanımı

Aşağıda *-ya:n/-yā:n* ekinin alışkanlık/sıklık kullanımına örnekler verilmiştir:

Bular pagta:nıň süyülyä:n, egrilyä:n, yüvürdilyä:n, dokalya:n yerinde işleşip, sa:n tarapını gazanmaklary bilen sıpat tarapını hem gazanya:rlar. (H 56) “Bunlar pamuğun esnetildiği, eğildiği, gerildiği, dokunduğu yerlerde çalışıp, sayı tarafını kazanmaları ile nitelik tarafını da kazanıyorlar.”

Görse, saçlary haybatly, sagrısı gümmezeklä:p, boynı yaldırakla:p dura:n, kişnä:nde, yerleri sarsdurya:n Meleguş gazığına çolaşyp, eşigi garnınıň astuna düşüpdir. (H 20) “Görse, saçları heybetli, sagrısı kubbeleşmiş, boynu parlayıp duran, kişnediğinde yeri sarsan Meleguş kazığına dolaşyp, örtüsü karnının altına düşmüş.”

Geldi a:ganiň ya:şaya:n o:ba:sına-da komissiya: ba:rdı. (H 33) “Geldi Ağanın yaşadığı köye de komisyon geldi.”

Bular ağıamları o:ba: gelenlerinde, ça:y-çöreklerini iyip, derrev kolho:zıň okalgasına barya:rdular, okalga gelyä:n tä:ze gazet-curhallarıň bi:rini sıpdirma:n okaya:rdular. Munuň daşından-da, bu ikisi kolho:zıň kita:pha:nasından gızıklı kita:pları alıp, ertesi ma:lları bakya:n yerlerinde okardılar. (H 283) “Onlar akşamleyin köye geldiklerinde yemeklerini yiyip, hemen çiftliğin gazete okunan yerine gidiyorlardı, oraya gelen yeni gazete ve dergilerin hiç birini bırakmadan okuyorlardı. Bunun dışında da, bu ikisi çiftliğin kütüphanesinden ilginç kitapları alıp, ertesi gün hayvanları otlattıkları yerde okurlardı.”

Gı:zlar gayıgıň gelip durya:n yerine barıp du:rdular. (H 174) “Kızlar kayığın geldiği tarafa gidip durdular.”

Bularıň içinde yüzi açık, köpi gören, alıp-yolup barya:n yo:kdi. (H 153) “Bunların içinde yüzü açık, çok gören, alıp yolup giden yoktu.”

Ol: “A:y, siz bir puluna yer tapmaya:n a:dam. Meniň üçi:n-ä şol gürrünleriň putı bir köpük” diydi Men onsoň nä:me diycegimi bilmedim-de, dump oturdım. (H 309) “O: “Yahu, sizler parasını koymaya yer bulamayan

sokakları inletiyorlardı.”

Ayazlı gi:cä:niň ya:rımında gündogar tarapdan ösen hazan yeli şuv-şuv seslenyä:rdi. (H 19) “Ayazlı gecenin ortasında doğu tarafından esen hazan yeli şuv şuv diye sesleniyordu.”

İkinciden-de, bu ezişni Şu:ra hökümeti eşidä:yse, seni gelmez derde uçralar - diyenlerinden, A:kcama:lň gum içiniň gi:zı bolup, Şu:ra hökümetiniň aya:l-gı:zlara beryä:n aza:tlıgını bu gelinleriň agzından eşidip, gussada ya:tan ağır gövni oyanıp, süňji yenledi. (H 28) “İkincisi de, bu ezişni Şura hükümeti işitirse, seni geri dönülmez derde sokarlar - dediklerinde, Akcamal’ın kum gibi olan içi ısınıp, Şura hükümetinin kadımlara kızlara verdiği hürriyeti bu gelinlerin ağzından işitince, keder içinde yatan ağır gönlü uyanıp, keyfi yerine geldi.”

Ogulbossa:nortaboşly, garayagız, agacetli, elmıda:msüňjüsa:gatlıgından kolho:ziň her bir işinden basılmaz kolho:zçı aya:ldır. (H 36) “Ogulbossan, orta boylu, kara yağız, her zaman çiftliğin her bir işinde üstüne olmayan çiftçi bir kadındır.”

Eginleri keteni köynekli, başları ala öymeli, gara gaşlı, güler yüzli, görk-görmekli, nogta ya:lı saçları billeriň düşüp dura:n Dürli: bilen Dürsolta:n ençeme yiğitleriň gözlerini ö:zlerinden asya:rdılar. (H 58) “Üstleri keten kıyafetli, başları ala örtülü, kara kaşlı, güler yüzlü, gösterişli, yele gibi saçları bellerine kadar gelen Dürli ile Dürsultan bir çok yiğitlerin bakışlarını kendilerine çekiyorlardı.”

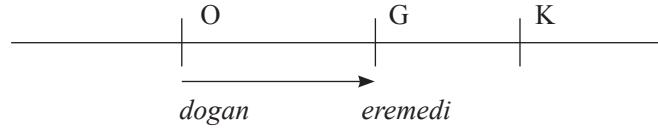
Oturanlar bi:ri-bi:riniň yüzlerine seredişdiler-de: – Bilmedik, kim edipdir şol yaramaz pelleri?! (H 89) “Oturanlar birbirinin yüzüne baktılar: – Bilemedik, kim yapmış o işe yaramaz sınırları?!”

2.2.3 -an/-en eki

Türkmen Türkçesinde tamamen izafi şimdiki zaman kuran bir diğer ek de -an/-en ekidir. Bu ekin tanımlanması ve zaman açısından yerleştirilmesi konusunda Türkmen Türkçesi dil bilimcilerinde farklı bir yaklaşım görmekteyiz. Türkmen dil bilimcileri -an/-en sıfat-fiil ekinin bir geçmiş zaman sıfat-fiil eki olduğunu ileri sürer ve bu eki *ortak işliğin öten zamanının -an/-en şekili* şeklinde adlandırır (Söyegov 2000: 384). Bunun sebebi Türkmen Türkçesi gramerlerinde izafi zaman ve mutlak zaman konusundaki ayrımın yapılmamasıdır. Türkmen dil bilimciler konuyu, hareketin söylendiği zamandan önce, sonra veya söylendiği zamanla eş zamanlı olmasına göre *hâzirki zaman* (şimdiki zaman), *gelecek zaman* (gelecek zaman) ve *öten zaman* (geçmiş zaman) olmak üzere üç bölümde incelemişlerdir (Azımov 1960; Çarıyarov 1969).

Bu çalışmalarda gösterici merkez göz ardı edildiğinden izafi şimdiki zaman da dâhil olmak üzere, konuşma anından önce gerçekleşen her hareket, geçmiş zaman olarak incelenmiştir. Türkmen dil bilimciler bu eki geçmiş zamana dâhil etmelerine kanıt olarak “-an/-en sıfat-fiil ekinin temel özelliğinin bağlama bağlı kalmadan, geçmiş zamanı ifade etmesi”ni ileri sürmüşler, şimdiki

zaman anlamındaki kullanımlarını ise yan anlamları olarak tanımlamışlardır (Söyegov 2000: 387). Fakat *-an/-en* ekinin geçmiş zaman kullanımlarında, geçmişte yapılan ve etkisi hissedilmeye devam eden bir hareket anlamı vardır. Her ne kadar konuşma anını ifade etmese de geçmişteki şimdiki ifade eder. Bu da tamamen izafi şimdiki zamanın özelliğidir. Meselâ *Bibicama:luş ussadan tarap dogan yüregi munuñ ya:lı sözler bilen eremedi.* (H 218) “Bibicemal’in ustadan kırılan kalbi, böyle sözlerle yumuşamadı.” cümlesinde sıfat-fiilin ifade ettiği hareket ana fiilin belirttiği hareketten önce yapılmakla beraber bu durum ana fiilde belirtilen harekete kadar devam etmektedir ve ana fiilde belirtilen zamanda da doğrudur. Burada sıfat-fiilin belirttiği hareketin gönderim noktasını ana fiil belirlemektedir. Aşağıda bu cümle zaman çizgisinin üzerinde gösterilmiştir:

Şekil VIII. *-an/-en* eki ile kurulan tamamen izafi şimdiki zaman

Aşağıda *-an/-en* eki ile kurulan tamamen izafi şimdiki zamana örnekler verilmiştir:

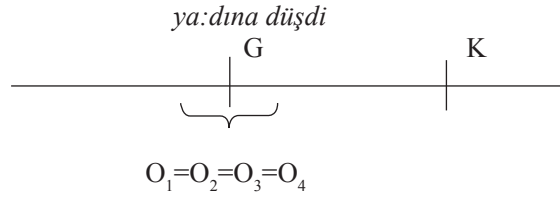
Inha.: Muhammet Meleguşunıñ arkasından alnan bayraklar bilen kö:ne öyi tazeledi hem taze öyüñ yaraşığı bolan orda boylı, cıpak gelin alıp, goltuğında sarı gulpak, a:k posalak oğlan, oña-muña la:k atıp otı:rdı. (H 21) “Muhammet Meleguş’un aldığı ödülleri ile eski evini yeniledi ve yeni eve yakışan orta boylu gelin alıp, koltuğunda sarı gulpak, beyaz tımbul çocuk, ona buna söz atıp oturuyordu.”

A:nna i:şan guda bolcak yerine barıp, agzına geleni yalan sözlep “Gatı govı yer, maşgalanızın ho:r bolcak güma:nı yo:kdur” diyip gaydıran hem: “Gı:z bahasından agzınızın gepläni berilcek yer” diyip övüp, guda bolup gelipdir. (H 24) “Anna Hoca dünür olacağı yere gelip, ağzına gelen yalanı söyleyip “Çok iyi yer, ailenizin, fakir olma ihtimali yoktur” diye kandırıp hem: “Kızın istediği her şey verilecek” diye överek dünür olup gelmiş.”

Yıgnanan oğlanlar o:n bā:şe golay ba:rdı. (H 398) “Toplanan oğlanlar on beş kişi kadar vardı.”

-an/-en eki izafi şimdiki zaman eki *-yan/-yän*’le eş görevli olarak cümlenin ana fiilinin belirttiği zamanda devam etmekte olan hareketleri ifade etmek için kullanılabilir. *Ol vagtıda birden ö:züniñ göz guvancı bolan, dünyä: ma:lina bermeyä:n, gaçsa gutulya:n, kovsa yetyä:n hä:siyetli atı-a:damdan akıllı Meleguşı ya:dına düşdi.* (H 20) “O vakitte birden kendisinin gözünün nuru

olan, dünya malına değişmeyeceği, kaçsa kurtulan, kovsa yaralayan nitelikli atı, insandan akıllı Meleguş'u aklına geldi." örneğinde Meleguş'un sahibinin gözünün nuru olma durumu (O₁) geçmişte başlamış ve *ya:dına düşdi* fiiliyle geçmişte yerleştirilen gönderim noktasına kadar sürmüştür. Aksi bir olay olmadığı sürece bu hareketin gönderim noktasından sonra da devam edeceği düşünülebilir. Bu durumda *ö:züniñ göz guvancı bolan* ifadesi aynı durum cümlede yer alan ve *-yan/-yän* eki ile kurulan *bermeyä:n* (O₂), *gutulya:n* (O₃), *yetyä:n* (O₄) ifadeleriyle eş görevlidir. Bu cümleyi aşağıdaki şemayla gösterebiliriz:

Şekil IX. Tamamen izafi şimdiki zaman bildiren *-an/-en* ve *-yan/-yän* eklerinin eş değer kullanımı

-an/-en eki atasözleri ve vecizelerde kullanıldığında, kesin bir zamanı anlatmaz, zaman anlamı genelleşir. Eklendiği fiil kökünde anlatılan hareket geçmişte de, şimdiki zamanda da, gelecekte de geçerli olur. Aşağıda bu kullanışlara örnek verilmiştir:

– *Hava, ka:kası, "Gı:z malından doya:n yo:k" diyipdirler.* (H 59) “–Evet, babası “Kız malından doyan yok” demişler.”

“*Dogru gelen keyigin iki gözünden başga aybı yo:k*” diyipdirler, bu *gı:z üçü:n gelen a:dam-dır-da:!*” diyip, *öye barıp gi:rđi.* (H 61) “Doğru gelen ceylanın iki gözünden başka aybı yok” demişler, bu adam kız için gelmiştir.” diye, eve girdi.”

Sende-de güyç ba:r, kuvva:t ba:r: “Ya:tan öküze iym yo:k” diyipdirler, sen hem zo:r işle, durmuşuñı düzet. (H 111) “Sen de güç var, kuvvet var: “Yatan öküze yem yok” demişler, sen de ağır işle hayatını düzelt.”

-en/-an eki benzetmelerde de sıklıkla kullanılır. Bu tip kullanımlarda da zamanın genellenmesi söz konusudur.

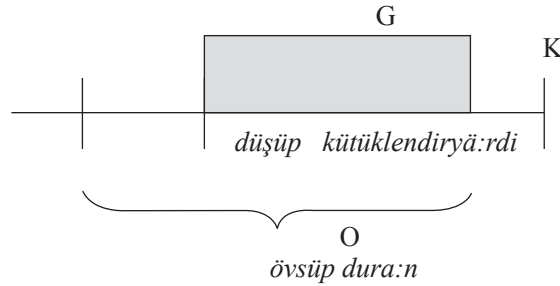
Muñ a:damlarıñ gözleri düşüp, Meleguşuñ suvdan çıkan sülük ya:lı bolup, görnük-haybatına hayra:n ga:lıp, büti:nley halklarıñ mähri Meleguşa gidýä:rđi. (H 21) “Bunu gören insanlar, Meleguş'un sudan çıkan sülün gibi olan

güzellik ve heybetine hayran kalıp, herkesin gönlü Meleguşa gidiyordu.”

Agşam sa:gat onlarda ussa yıgnakdan çıkanında, hammamdan çıkan ya:lı, yüzi dim-gızıl bolup, derdan köynek-ba:la:gı sıkıbermelidi. (H 218)
“Akşam saat on civarları usta toplantıdan çıktığında, hamamdan çıkmış gibi yüzleri kızarmış, terden dolayı gömleğinin pantolonunun suyu sıkılacaktı.”

Ya:-da siz dünyä:de ya:şamak islemeyä:rsinizmi? Hanı aydıñ!- diyip, tora düşen gül ya:lı soldatlarıñ eñegine hutladıp, di:şini gıcaya:rdı. (H 331)
“Ya da siz dünyada yaşamak istemiyor musunuz? Hadi konuşun! - diyerek ağ ile yakalanmış çiçek gibi askerlerin çenesine vurup, dişlerini gıcırdatıyordu.”

-an/-en eki *durmak, oturmak, yatmak, yörmek* fiillerine eklendiğinde, tamamen izafi şimdiki zamana devam eden hareket fonksiyonu kazandırır. Bu tip kullanımlarda da, geçmişte başlayan ve ana fiilin ifade ettiği hareket esnasında da devam eden bir durum söz konusudur. Meselâ, *Başı o:n gat bolup, gızıl, gö:k, a:k övsüp dura:n ta:mlarıñ eyva:nlarına günüñ yagıtı düşüp, gün şöhesi Garri aganıñ gözini kütüklendiryä:rdı.* (H 17) “Başı on kat, kırmızı, yeşil, beyaz ışıdayıp duran evlerin ayvanlarına güneş ışığı düşüp, güneşin ışıkları Garri Ağanın gözünlerini kamaştırıyordu.” örneğinde verilen *övsüp dura:n* sıfat-fiili etkisi konuşma anında da geçerli olan bir geçmiş zaman hareketini anlatmaktadır. Evlerin değişik renklere girme hareketi, güneş ışığının düşmesi, ya da cümlenin ana fiilinde belirtilen göz kamaştırma eyleminden daha önce gerçekleşmiştir ve bu olayları gönderim olarak almaktadır. Bu durum aşağıdaki şekil ile gösterilebilir:

Şekil X. Devam eden tamamen izafi şimdiki zaman

Aşağıda *-an/-en* ekinin tamamen izafi şimdiki zamana devam eden hareket fonksiyonu kazandırmasına örnekler verilmiştir:

Şäheriñ altı-yedi yerindeki basmaha:nada basılıp çıkya:n erti:rlük, ağşamlık gazetler ovnuk oğlanlarıñ golunda bolup, hä:ki i:şçilere: “Gazet!

Gazet!” **diyip duranlarını** gördü. (H 17) “Ufak çocukların, elinde şehrin altı yedi yerindeki basımevlerinde basılıp çıkan, akşam gazeteleri, şu işçilere: “Gazete! Gazete!” diye durduklarını gördü.”

Öy içinde *possuna do:laşıp, süyci u:kuda ya:tan Muhammet güpbüldä: oyanıp, yalpa gözini açdı.* (H 19) “Evin içinde gocuğuna bürünmüş, uykuda yatan Muhammet gürültüye uyanıp, birden gözünü açtı.”

Görse, saçları haybatlı, sagraşu gümmezeklä:p, boynu yaldırakla:p dura:n, kişjä:nde, yerleri sarsdırya:n Meleguş gazığına çolaşıp, eşigi garnınıy astına düşüpdır: (H 20) “Görse, saçları heybetli, sagraşu kubbeleşmiş, boynu parlayıp duran, kişnediğinde yeri sarsan Meleguş kazığına dolaşıp, örtüsü karnının altına düşmüş.”

Oguldursun çi:şik, a:k giren saçları hüvcerip dura:n, yüzi hı:rsız bir aya:ldı. (H 23) “Oguldursun şişman, ak düşen saçları tüy gibi yumuşak duran, yüzü edepsiz bir kadındı.”

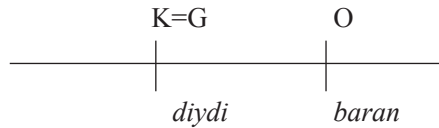
Gözümü dikip otura:n yekece oglum ba:r, şonuş bir alnı-bagtımy açcak bolup yö:rün, canım! (H 139) “Gözümü diktiğim, bekâr bir oğlum var, mutlu olmasını istiyorum, canım!”

Yüzlerini galdırma:n, dokma çitip otura:n gelin-gı:zlara: – Salavmaleykim, gelinler! - diyip, yılcırakla:p, öñündäki gelniş gapdalında barıp du:rdı. (H 207) “Yüzlerini kaldırmadan, dokuma düğümleyen kızlara: – Selamın aleyküm gelinler! - diye, gülümseyerek, önündeki gelinin yanına gidip durdu.”

Barıp, tamına-da girmedi-de, Bibicama:lıñ tamına gi:rip, ça:galarına düşek salıp dura:n Bibicama:lıñ ayagına yıkıldı. (H 218) “Gidip, kendi evine girmeyerek, Bibicemal’in evine girip, çocuklarına yorganı hazırlayan Bibicemal’in ayağına kapandı.”

Du:rdumıradıñ bu sözi Cereni dura:n yerinde doñdu:rdı. (H 229) “Durdumırat’ın bu sözü Ceren’i durduğu yerde dondurdu.”

-an/-en eki ender olarak, gelecek zaman anlamında da kullanılabilir. *Gı:zım, gelin bolup baran yerinşde, oñat, sülmürä:p oturgın, nä:me diyseler, etgin!- diydi* (H 142) “Kızım gelin olup gittiğin yerde çok terbiyeli ol, ne deseler yap”) cümlesinde gelin gitme eylemini konuşma anında gerçekleştirmemiştir. Bu durum zaman çizgisinde konuşma anından sonraki belirsiz bir noktaya yerleştirilmektedir. Bu durum aşağıdaki şekil ile gösterilebilir:

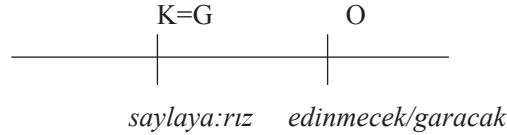
Şekil XI. Tamamen izafi şimdiki zamanın tamamen izafi gelecek zamana değişimi

2.3 Tamamen İzafi Gelecek Zaman

2.3.1 -cak/-cek eki

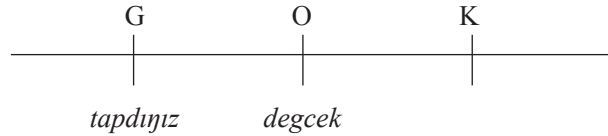
Türkmen Türkçesinde bu zaman için *ortak işliğin gelecek zamanı* terimi kullanılmıştır (Söyegov 2000: 420). Tamamen izafi gelecek zaman Türkmen Türkçesinde iki ekle ifade edilir. Bunlardan bir tanesi *-cak/-cek* ekidir. Türkmen Türkçesi gramerlerinde bu ek *ortak işliğin mälim gelecek zaman şekili* olarak adlandırılır. Bu ekin temel fonksiyonu gelecek zamanda yer alacağı kesin olan hareketleri göstermektir.

Baydan brigada başlıklarını, o:ba:nı ayra tutup bölmek ya:lı bet gılıkları maksat edinmecek, i:şe ve i:şin ö:nümine garacak i:şeyjir a:damları brigada ba:şlıgına saylaya:rıs. (H 43) “Grup başkanlarını seçerken, köyü ayrı tutup bölmek gibi kötü huyları maksat edinmeyecek, işle ve işin mahsulleriyle ilgilenecek, gayretli adamlarını grup başkanlığına seçeriz.” cümlesinde *edinmecek* ve *garacak* sıfat-fiilleri, cümlenin ana fiilini gönderim merkezi olarak alıp, zaman çizgisinde bu hareketten daha ileride bir noktada yerleşmektedir. Örneğimizde bu sıfat-fiillerin şimdiki zaman gönderimli olmasının sebebi, ana fiilin şimdiki zamanda çekimlenmiş olmasıdır. Aşağıda bu cümlenin zaman çizgisi üzerinde yerleştirimi örneklendirilmiştir:

Şekil XII. Tamamen izafi gelecek zaman

Aynı şekilde *Siz-e degcek a:damıjızı tapdıjız-ov.* (H 320) “O: “Babam, siz şaka yapacağınız adamı buldunuz.” örneğinde olduğu gibi ana fiilin geçmiş zaman çekimli olduğu bir cümlede de, sıfat-fiil, cümlenin ana fiilini gönderim merkezi olarak alıp, zaman çizgisinde bu hareketten daha ileride bir noktada yerleşmektedir. Cümlemizde ana fiil geçmiş zaman çekimli olduğundan, *degcek* sıfat-fiili bu noktanın sağında bir yere yerleşecektir.

Şekil XIII. Tamamen izafi gelecek zaman

Aşağıda tamamen izafi gelecek zamana örnekler verilmiştir:

Da:ş atsaň, bi:ri eglenmeyecek öyüň deşik-deşik yerlerinden bu:z ya:lı sovuk geçip, serpiik bolsa patdıl:da:p, ba:glarını üzüp, uçup gidä:ycek bolya:rdı. (H 19) “Taş atsan biri durmayacak evin delik deşik yerlerinden, buz gibi soğuk geçiyor, keçe ise pat diye ses çıkarıp, iplerini kopartarak, uçup gidecek gibi oluyordu.”

Emma: nä:ler hıcuw edip, di:şlerimi gıcaya:n, yö:ne: “Pıla:nıň aya:lı ä:rinden öňe düşüpdır” diydirmecek bolya:n. (H 33) “Ama neler karıştırıp, dişlerimi gıcırdatıp, boş yere: “Fılanın karısı kocasından öne geçmiştir” dedirtmeyecek olan.”

Ol-a meniň diycek gı:zım ekeni:. (H 196) “O benim dediğim kızmış.”

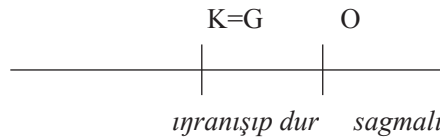
– *Hava, hava, tüys seniň diycek gızıň, ol saňa mına:sı:p maşgala.* (H 196)
“– Evet, evet gerçekten senin dediğin kız, o sana göre bir kız.”

Ol ö:z-ö:züne: “A:y, bular menden gutuldu-la! Menin indi etcek a:lacım yo:k, bolcak i:ş eyyä:m bolandır” diyip, sözünü soňlama:nka, öňünden paytunçı şakırda:p çıkdi. (H 375) “O kendi kendine: “Ya, onlar benden kurtuldu! Benim artık yapacak hiçbir şeyim yok, olacak şey olup bitmiş” diye, sözünü tamamlamadan karşısına faytoncu gürültü yaparak çıktı.”

2.3.2 -malı/-meli eki

Zorunluluk eki *-malı/-meli* da, Türkmen Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fiil eki görevinde kullanılır. Zorunluluk ekinin bu kullanımı güney-batı grubu Türk lehçelerinden sadece Türkmen ve Azerbaycan Türkçelerinde görülür. Bu ekin görevi, gelecek zamanda yer alması gerekli görülen hareketleri göstermektir. Bazı durumlarda da aynen *-cak/-cek* ekinde olduğu gibi, gelecek zamanda yer alacağı kesin olan hareketleri ifade etmek için kullanılır.

Sagmalı diyeler ıñranışıp du:r, kö:mekleri gözcağazlarını bulduralıp, boza:n du:rlar. (H 52) “Sağlıklı develer inleyip durur, yavruları gözcağazlarını parıldatıp, bozlayıp duruyorlar.” *sagmalı* sıfat-fiili burada gelecekteki kesin bir hareketi anlatır. Bu örnekte izafi gelecek zaman, gönderim noktası olarak şimdiki zaman çekimli ana fiili alır:

Şekil XIV. Tamamen izafi gelecek zaman

Aşağıda zorunluluk ekinin kullanımlarına örnekler verilmiştir:

Yer-suyı hödür etmeli a:damsını bilmeyä:rsiñiz - diyeninden, komissiya:lardan bi:ri: – A:y, ca:n, eñje, biz-ä: şol ä:riñe gep düşündirip bilmedik, kö:neçil ä:riñ ba:r ekeni: - diydi. (H 34) “Yeri suyu teklif edecek adamı bilmiyorsunuz - dedikten sonra, komisyonlardan bir – Söyle, canım yengem, biz senin şu kocana laf anlatamadık, eski kafalı bir kocan varmış - dedi.”

Barmalı yerine başarın. (H 95) “Gidilecek yere gidin.”

Inha:, bir geñ görmeli za:t - diyip, Velmirat maho:rka haltasını çıkarıp, mahurka do:lama:ga du:rdi. (H 97) “İşte, garip görülecek şey- diye, Velmirat tütün torbasını çıkarıp, tütün sarmaya başladı.”

Oturup, bagrı oykabermeli yer bolupdır. (H 98) “Oturup, bağı ovuşturulacak yer olmuş.”

Bolya:r-da, şu za:tları alsan, başka nä:me gerek? Meniñ pikirimçe, almaly za:tları alıpsıñ. Çarı, sen nä:hi:li göryä:n? - diyip, Mirat soradı. (H 240) “Tamam işte, bu şeyleri alsan başka ne gerek ki? Bence, alman gereken şeyleri almışsın. Çarı, sen ne dersin buna? - diye, Mirat sordu.”

3. Sonuç

Mutlak zamanlarda, olaylar şimdiki zamanı gönderim noktası olarak alır. Bu durumda konuşma anı ile eş zamanlı bir gönderim noktası, mutlak zaman gönderimini verir. Fakat mutlak zaman tarafından, geçmişe veya geleceğe yerleştirilmiş bir gönderim noktasındaki hareketin zaman çizgisindeki yeri, tam olarak ifade edilemez. Bu yüzden bir zaman noktasından önceki başka bir zaman noktasını tespit etmek konusunda, mutlak zamanlardan istifade edemeyiz. Bu tarz durumlar, izafi zamanlar tarafından, zamanda yerleştirilir.

İzafi zamanların mutlak zamanlardan farkı gönderim noktasının seçimi ile ilgilidir. Mutlak zamanlar gönderim noktası olarak her zaman konuşma anı olan şimdiki zamanı alırlarken, izafi zamanlar gönderim noktası olarak şimdiki zamanı kullanmazlar.

Tamamen izafi zamanlar yan cümlelerde bulunur. Yan cümleler gönderim noktası olarak konuşma anını değil, ana fiilin çekimlenmiş olduğu fiil zamanını esas alır. Birleşik cümlelerde yan cümleler, tamamen izafi zaman gönderimlerini, bağlı çekimli fiiller ve temel cümle ise mutlak zaman gönderimlerini gerektirir. İzafi zamanlarda olayın zamanda yerleşiminin gönderim noktası, bağlam tarafından verilmiştir.

Türkmen Türkçesinde tamamen izafi geçmiş zaman *-dik/-dik* ve *-miş/-miş*, tamamen izafi şimdiki zaman *-ya:n/-yä:n*, *-ar/-er* ve *-an/-en*, tamamen izafi

gelecek zaman ise *-cak/-cek* sıfat-fiil ekleriyle kurulmaktadır. Ayrıca zorunluluk eki *-malı/-meli* de, Türkmen Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fiil eki görevinde kullanılmaktadır.

Türkmen Türkçesinde mutlak zamanlarda olduğu gibi tamamen izafi zamanlar arasında da zaman değişimi söz konusu olmaktadır.

Kaynaklar

- AZIMOV, Pigam, (1960), *Häzirki Zaman Türkmen Dili*, Aşgabat.
- AZIMOV, P., SOPIYEV, G., ÇÖNÑÄYEV, Y., (1974), *Türkmen Dili*, Aşgabat.
- BINNICK, Robert, (1991), *Time and the Verb, A Guide to Tense and Aspect*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- CLARK, Larry, (1998), *Turkmen reference grammar*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- COMRIE, Bernard, (1985), *Tense*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ÇARIYAROV, B., (1969), *Türki Dilleriñ Günorta-Günbatır Toparında İşlik Zamanları*, Aşgabat.
- DECLERCK, Renaat, (1989), *Tense in Discourse*, Boomington, IN: Indiana Univ. Linguistics Clup Pub.
- FLEISCHMAN, Suzanne, (1990), *Tense and Narrativity: from Medieval Performance to Modern Fiction*, London: Routledge, Croom Helm Romance Linguistics Series, xiii.
- HUDDLESTON, Rodney, (1984), "Some Observations on Tense and Deixis in English" *Language* 45, s. 777-80.
- JESPERSEN, Otto, (1924), *The Philosophy of Grammar*, New York.
- JESPERSEN, Otto, (1961), *A Modern English Grammer on Historical Principles*, London: George Allen & Unwin, and Copenhagen: Ejnar Munksgaard.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KUROLOWICZ, Jerzy, (1973), "Verbal Aspect in Semitic", *Orientalia*, n.s., 42, s.114-20.
- LYONS, John, (1977), *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MADVÍG, J.N., (1887), *A Latin Grammar*, London: Parker and Co.
- REICHENBACH, Hans, (1947), *Elements of Symbolic Logic*, Collier-Macmillan, New York.
- SAURER, Werner, (1984), *A Formal Semantics of Tense, Aspect and Aktionsarten*, Indiana University Linguistics Club, Bloomington.
- SMITH, Carlota, (1981), "Semantic and Syntactic Constraints on Temporal Interpretation", *Tedeschi and Zaenen*, s. 213-37.
- SÖYEGOV, M., (2000), *Türkmen Diliniñ Grammatikası, Morfolojiya*, Aşgabat

- TRAUGOTT, Elizabeth Closs, (1974), “Explorations in Linguistic Elaboration: Language Change, Language Acquisition and the Genesis of Spatio-Temporal Terms”, (ed. J.M. Anderson ve C. Jones), *Proceedings of the 1st International Conference on Historical Linguistics*, Amsterdam: North-Holland.
- TRAUGOTT, Elizabeth Closs, (1978), “On the Expression of Spatio-Temporal Relations in Language”, *Greenberg et al.* (1978), s. 369-400.
- ULTAN, R., (1972), “The Nature of Future Tenses”, *Working Papers on Language Universals*, 8, s. 55-96, Stanford University.